TİASAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Yıl: 8, Sayı: 28, Mart 2021, s. 84-98

Dr. Öğr. Üyesi Tolga KABAŞ

Çukurova Üniversitesi, İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat, tkabas@cu.edu.tr

TÜRK TOPLUMUNDA EKONOMİK PLANLAMA VERSUS SERBEST PIYASA EKONOMİSİ İLE MODERNLEŞME POLİTİKALARININ KÜLTÜREL KONTEKSTLE OLAN İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

Özet

Cumhuriyet'in kurulmasından 1980 yılına kadar Türkiye ekonomisinde milli iktisat politikaları ve planlama kültürü hakim olmuştur. Türk toplumu devletin öncülüğünde büyük ölçüde sanayileşmeyi başarmıştır. Türk toplumunda devletin öncülüğünde milli girişimci sınıflar da oluşmuştur. Devletçilik ideolojisi ile daha fazla gelişemeyeceğini fark eden siyasi elitler, milli ekonomi modelini ve planlama kültürünü 24 Ocak 1980 tarihinde revize etmiştir. 24 Ocak 1980 Türkiye ekonomisinde büyük bir değişimin olduğu bir tarihtir. Bu tarihten itibaren Türkiye serbest piyasa ekonomisine dayalı bir iktisat politikası ile modernleşmeye çalışmaktadır. 24 Ocak ekonomik liberalizasyon kararlarıyla yurtiçi ve yurtdışı ticaret serbestleşmiştir. Yeni ekonomik özgürlükler Turgut Özal tarafından iş adamlarına tanıtılmış ve sunulmuştur. Böylece, Türkiye milli ekonomi modelini Adam Smith'in liberal görüşü bağlamında revize etmiştir. 24 Ocak 1980 kararlarının ürettiği şok terapi Anadolu'da iktisadi rasyonelliğin gelişmesini hızlandırmıştır. Piyasa ekonomisine geçiş kararlarıyla Türk iş adamlarının homo-economicusa doğru olumlu bir evrim geçirdiği görülmektedir. Daha özgür bir ortamda açık ekonomi anlayışına hızla uyum sağlayan Türk iş adamları ekonomik olarak oldukça başarılı olmuşlardır. Bu çalışmada Weberyen Sabri Ülgener'in görüşleri ışığında Türk toplumunun modernleşmesi için uygulanan Almanya merkezli ekonomik planlama versus Anglo-Sakson serbest piyasa ekonomisi iktisat politikalarının kültürle olan ilişkisine vurgu yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İktisat Sosyolojisi, Sabri Ülgener, Ekonomik Planlama, Piyasa Ekonomisi

THE CULTURAL CONTEXT OF ECONOMIC PLANING VERSUS FREE MARKET ECONOMY MODERNIZATION STRATEGIES IN THE TURKISH SOCIETY

Abstract

Since the establishment of the Turkish Republic, Turkish economy has been dominated by national economic thinking and planning culture. Turkish society has succeeded to industrialize to a large extent with the leadership of the state. With the leadership of the Turkish state, national entrepreneurial classes have also been formed. Realizing the economic difficulties and economic crises of the etatist ideology, political elites ended the national economy model and planning culture in 1980. January 24, 1980 is an important date on which the Turkish society realized a radical change. From this date on, Turkey is trying to modernize his economy with a strategy based on free market economy. Domestic and international trade has been liberalized with the measures of 24 January. New economic freedoms were introduced and presented to businessmen by Turgut Özal. Thus, Turkey has revised the national economy model with respect to Adam Smith's liberal views. The shock therapy produced by the measures of 24 January 1980 accelerated the development of economic rationality in the backward regions of Anatolia. The Turkish businessmen underwent a positive evolution towards homo-economicus with the transition to market economy. Turkish businessmen, who quickly adapted to open and free market economy, became economically successful also. In this study, in the light of the views of Weberian Sabri Ülgener, the cultural context of economic planning versus free market economy policies in the Turkish economy are examined.

Keywords: Economic Sociology, Sabri Ülgener, Economic Planing, Free Market Economy

1. Giriş

Türk toplumunda liberalizme, piyasa ekonomisine ve özel mülkiyete geçiş çabaları Batılı ülkelerden yaklaşık yarım asır sonra 1839'da yapılan Tanzimat reformuyla başlatıldı. Geleneksel Osmanlı iktisat düşüncesinin modernleştirilmesi için liberal Klasik iktisat düşüncesi içselleştirildi. Ancak, kısa bir süre sonra liberal Klasik iktisat düşüncesinin devleti kurtaracak bir çözüm yolu olmadığı görüldü. Çünkü, Türk toplumunda demokrasiyi ve piyasa ekonomisini kurumsallaştıracak siyasi olarak olgun, ayakları yere sağlam basan, aynı zamanda rasyonel iktisadi zihniyete sahip milli bir burjuvazi bulunmamaktaydı. Bu yüzden Cumhuriyetin kuruluş yıllarında da demokrasiye ve piyasa ekonomisine geçiş yapılamadı.

Yeni kurulan Türk devletini yöneten Cumhuriyet Halk Partili elitler devletçi politikalara çok yakın durmaktaydılar. Planlama düşüncesi ile kalkınmanın ve sanayileşmenin daha hızlı olacağını düşünüyorlardı. 1930'lı yılların başlarında iç ve dış koşulların etkisiyle CHP'li siyasi elitler "hesaplı-kitaplı davranma" ilkesine uymak zorunda kaldılar. Bu bağlamda Türk Devleti'nin Batılı ülkelerin sömürgesi ve pazarı olmasını reddediyorlardı. Türkiye'nin

sanayileşmesini yavaşlatacak uluslararası iş bölümüne karşı çıkıyorlardı. Böylece, ekonomik planlama düşüncesiyle bir sanayi devrimi yapmaya çalıştılar.

Bu bağlamda Atatürk'ün yaşadığı yıllarda uygulanan sanayi planları ile büyük bir alt yapı kurulmuş ve hızlı sanayileşme gerçekleştirilmiştir. Etatizm olarak bilinen devletçi sanayileşme modeli ile Cumhuriyet tarihinin en yüksek büyüme hızına ulaşılmıştır. Büyümenin kaynağı da sanayi üretimindeki artış olmuştur. Bir yandan da Anadolu'ya çağdaş yaşam biçimleri ve alışkanlıkları getirilmeye çalışılmıştır. Uluslararası siyasi konjonktürün değişmesi ve iç koşulların etkisiyle Türk siyasal hayatında 1950'de çok partili hayata geçiş yapıldı. Kurucu siyasi kültürü oluşturan Batıcı ve seküler Cumhuriyet Halk Partili elitler siyasi iktidarı Muhafazakar Demokratlar olarak bilinen Müslüman siyasi elitlere bıraktılar.

1950'de iktidara gelen Demokrat Partili Müslüman elitler liberalizme ve özel girişime yakın durmaktaydılar. Demokrat Partiyle iktidara gelen Adnan Menderes'in hükümet programı serbest piyasa ekonomisine geçiş programıydı. Ancak, Menderes'in başbakan olduğu yıllarda ekonomide kamu kesimin ağırlığı daha da arttı. Resmi ideolojiyle bütünleşmiş olan planlamacı kültür 24 Ocak 1980 kararlarına kadar etkisini korudu. Oldukça dindar bir kişiliğe sahip olan Turgut Özal'ın mimarlığını yaptığı 24 Ocak 1980 kararlarıyla serbest piyasa ekonomisine geçiş yapıldı. Müslüman Muhafazakar Demokratlardan oluşan Ana Vatan Partisiyle iktidara gelen Turgut Özal'ın hükümet programı da bir piyasa ekonomisine geçiş programıydı.

Bu bağlamda Sabri Ülgener bir Osmanlı mirası olan toplumsal durağanlığın köklerini yani, liberalizme geçememe, rasyonelleşememe ve sanayileşememe olgusunu sağlıklı bir metotla ortaya koymuştur. Batılı ülkelerin karşısında gerileme dönemi içine düşen Osmanlı Devleti'nin iktisat tarihini detaylı olarak inceleyen Ülgener, Weber gibi serbest piyasa ekonomisi ile İslam dini arasında sağlıklı köprüler kurmaya çalışmıştır. Böylece yeni kurulan Cumhuriyette kültürel değişimi kolaylaştırmayı amaçlamıştır (Sayar,1998:19-21).

Sabri Ülgener'e göre uzun yıllar boyunca uygulanan devletçi politikalar Anadolu-Türk insanımızın irrasyonel zihniyetini değiştirmede, rasyonelleşmesinde başarılı bir dönüşüm gerçekleştirilememiştir. Ona göre Anadolu-Türk insanı özgür bir siyasi ve ekonomik ortamda rasyonel düşünme kabiliyetini daha hızlı kazanabilirdi. Hızlı değişme, tevarüs etme ve yeni kültüre uyum sağlama kabiliyeti olan toplumların sanayileşmesi daha hızlı olmaktadır. Bu çalışmada Sabri Ülgener'in görüşleri ışığında Türk toplumunun modernleşmesi ve rasyonelleşmesi için uygulanan iktisat politikalarının kültürel kontekstle olan ilişkisine vurgu yapılmaktadır. Ayrıca, çalışmada Türk toplumunda uygulanan ekonomik planlama versus serbest piyasa ekonomisi politikalarının değerlendirmesi yapılmaktadır. Çalışmanın sonuç kısmında ise iktisat sosyolojisi perspektifinden Neoklasik teoriye eleştiriler yapılmaktadır.

2. Türkiye'de Kültürün Ekonomi Modeli Üzerindeki Etkileri

Türk siyasal hayatının merkezinde yer alan, ancak birbiriyle rekabet halinde olan iki ana perspektif bulunmaktadır. Bu ana görüşlerden ilki Gökalp'in milli sosyoloji geleneğidir. Gökalp'in fikir babası olduğu milli ekonomi modelinin kaynağı Almanya'dır. Gökalp milli ekonomi ve milli sosyoloji düşüncesiyle Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında Atatürk'ün ilham kaynağı olmuştur. Cumhuriyet'in oluşumunda da çok etkili bir düşünce adamıdır. Türk sosyologları arasında Ziya Gökalp bir kahraman, bir ruh ve gönül insanı, kutsal bir kişi olarak

bilinir. Gökalp'in geliştirdiği milli sosyolojinin temel hedefi Türk toplumunu Doğu uygarlığından Batı uygarlığına taşımaktır. Bunun için uygarlık-kültür ayrımını kullanmıştır. Uygarlık (veya teknik) evrenselken, kültür ise yereldir.

Gökalp'in karşısındaki, rakibi olan kişi ise Prens Sabahattin'dir. Gökalp, İttihat ve Terakki'nin sonra Cumhuriyet Halk Partisi'nin kılavuzluğunu yaparken, Prens Sabahattin de bu partilerin karşısında yer alan muhalif partilerin kılavuzluğunu yapmıştır. Prens Sabahattin'e göre toplumlar devletçi-kamusal ve bireyci olarak ikiye ayrılmaktadır. Anglo-Sakson İngiltere ve Amerika'nın kalkınma tecrübesine göre bireyci toplumların daima ilerledikleri, devletçi-kamusal toplumların ise daima geride kaldıkları düşünülür. Prens Sabahattin'e göre devletçi-kamusal olan toplumumuzun ilerleme sağlayabilmesi için bireyci bir topluma dönüşmesi gerekmektedir(Kaçmazoğlu,2013:26).

Cumhuriyetin kuruluşundan 1950 yılına kadar Türk toplumunda siyasi hayatı biçimlendiren ve modernleşme sürecini yöneten parti Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) olmuştur. CHP'li siyasi ve bürokratik elitler gelenek karşıtı, merkezi, ilerlemeci, bürokratik bir modernliği benimsemişlerdir. Cumhuriyetçi siyasi elitler kültürel olarak bilimsel iyimserliğe sahiptirler ve ilerleme düşüncesini benimsemişlerdir. Yani, bilim ile daha iyi bir geleceğin ve toplumun kurulacağını savunurlar. Çünkü, modern dünyada dinin yerini bilim almıştır. Dinin altın çağı bitmiştir.

Avrupalı toplumlar Aydınlanma düşüncesi ikliminde toplumsal değişimin ilkelerini keşfettiler. Bu bağlamda Avrupa'da modern sosyal bilimler doğdu. Batılı ülkelerin ekonomik gelişmesinden etkilenen ve hayran kalan Cumhuriyetçi siyasi elitler modern sosyal bilimlerle modernleşmenin, toplumsal değişimin gerçekleştirilmesi için mücadele etmişlerdir. Bu yüzden eğitim reformlarıyla İslam ilimleri yerine modern seküler sosyal bilimlere ikame ettiler. Çünkü, İslam ilimleriyle toplumsal değişimi sağlayacak ekonomik ve sosyal reformların yapılması mümkün değildi.

Medresede eğitimi yapılan İslam ilimleri ekonomik ve sosyal reformlar önerecek bilimsel yetkinliğe sahip değildi. Bu yüzden, Batılılaşmayı savunan Cumhuriyetçi siyasi elitler yeni kurulan devletin ideolojisini pozitivist bilim anlayışı üzerine kurdular. Toplumunu daha ileriye götüreceğini düşündüklerinden kültür alanında radikal sosyal mühendislik projeleri uyguladılar. Doğu uygarlığı ile Batı uygarlığının bir potada birleştirilmesi için, kültürel ve kurumsal değişimi planlamayla yönettiler. Doğunun manevi kültürüyle Batının Aydınlanmacı rasyonel kültürünün birleşmesinden ortaya çıkan yeni bir kültürel senteze ulaşmaya çalıştılar (Toprak,2019:15).

1945'lerden sonra uluslararası konjonktürün değişmesi ve iç dinamiklerin etkisiyle liberal bir demokrasiye geçiş ihtiyacı orta çıktı. 1950 yılı Türk siyasal hayatında büyük bir değişimin olduğu bir tarihtir. Bu bağlamda Türk toplumunda 1950 yılından itibaren çok partili hayata geçiş yapıldı. 1950 yılında iktidara gelen, geleneği, milli kültürü ve tarihi temsil eden parti Demokrat Parti (DP) olmuştur. Batıcı CHP'nin tam tersi bir siyasi konumda bulunan Demokrat Partili elitler ise seçici ve kısmi modernleşmeyi benimsemişlerdir. Anadolu'yu temsil eden Müslüman muhafazakar elitler liberal değerlere açık, daha özgürlükçü bir siyasi ve ekonomik yaklaşım izlemişlerdir. Demokrasi ve piyasa ekonomisinin Batıdan biran önce alınması için mücadele etmişlerdir.

Türkiye’de Cumhuriyetçiler ve Muhafazakar Demokratlar olmak üzere her iki siyasi kültürün de amaçlarının aynı olduğu yani, Türkiye’yi modern ve müreffeh bir ülke konumuna getirmek olduğu kolaylıkla anlaşılmaktadır. Ancak, aynı hedefi paylaşımlarına rağmen kültürel olarak bu hedefe ulaşma yöntemleri arasında farklar olduğu görülmektedir. Bütüncül Batılılaşmayı savunan CHP’li siyasi elitler devlet güdümünde, ekonomik planlamayla sanayileşmeyi ve toplumsal değişmeyi benimsemişlerdir. Bu bağlamda Almanya merkezli milli iktisat modelini uygulamışlardır. Etatizm olarak bilinen modelin temel amacı ithal edilen sanayi ürünlerinin yurtiçinde üretilmesiydi, yani ithal ikameci bir sanayileşme hedefini benimsiyordu. Devletçi sanayileşme olarak da ifade ediliyordu

Cumhuriyetçi siyasi elitler feodal özellikler taşıyan toplumsal ve ekonomik yapımızın çağdaş olmadığını ileri sürmekteydiler. Çünkü, dünyada dinin altın çağı son bulmuştu. Din toplumsal alandaki hakimiyetini kaybetmişti. Bu yüzden geleneksel toplumdan modern bir topluma doğru sosyal değişimin gerekli olduğunu savunmaktaydılar. Bu olumlu sosyal değişim için uzun bir süre bürokrasi ve siyasi seçkinler eliyle ekonomik planlamanın uygulanması gerektiğini ileri sürmekteydiler. Bilimsel ve ideolojik temelleri olan planlamacı politikalarla feodal özellikler taşıyan toplumumuzu modern bir sanayi toplumuna dönüştürmeye çalıştılar. Etatizm olarak ifade edilen model ile hızlı sanayileşmeye ve toplumsal değişmeye çalışıldı(Kaçmazoğlu,2000:21).

Cumhuriyetçi aydınların geliştirdiği ekonomik planlamaya dayanan Etatist modelin temel özellikleri arasında şu özellikler sıralanabilir: Ekonomide özel girişim ve özel mülkiyet esastır. Devlet girişimciliği ikinci sıradadır. Amaç en kısa sürede ekonomik kalkınmayı ve sanayileşmeyi sağlamaktır. Devlet girişimciliği ise milletin genel ve yüksek çıkarlarının bulunduğu, ancak milli girişimci sınıfların birikim ve bilgi yetersizliği nedeniyle giremeyeceği alanlarda yapılacaktır. Yani, 1930’lu yıllarda benimsenen devletçilik mantığı özel girişimciliği birincil sayan bir karma ekonomi modelidir(Parla,2008:43).

1947 CHP parti programında devlet girişimciliğinin sınırları yeniden belirlenmiş ve daha fazla planlama gereğinden bahsedilmiştir. Kamu hizmetleri, milli savunma, büyük maden işletmeleri, büyük enerji santralleri, ağır sanayi, savunma sanayi, büyük bayındırlık yatırımları, ulaştırma, PTT gibi stratejik öneme sahip alanlar devletin faaliyet göstereceği alanlar olarak belirlenmiştir. Ancak, diğer her türlü iktisadi faaliyetin özel girişimcilik eliyle kurulması öngörülmüştür. Devletin faaliyet alanının bu şekilde belirlenmesine rağmen, özel girişimcilere tam güvenlik vaat edilmiştir. Kamu sektörüyle özel sektörün eşit koşullarda çalışacağı vurgulanmıştır(Parla, 2008:49).

1945’den sonra bir tarafta Batılı ülkeler gurubu ve karşısında Doğu bloku ülkeleri olmak üzere iki kutuplu yeni bir dünya düzeni kurulmaya başlanmıştır. Batılı ülkelerde serbest piyasa ekonomisiyle birlikte liberal demokrasi bulunmaktadır. Bu yıllarda kurulan yeni dünya düzeni Türkiye’de iki önemli siyaset değişikliğine yol açmıştır. Birincisi, Türkiye Batılı ülkelere daha çok yakınlaşmıştır. İkincisi, Türkiye’de çok partili siyasete geçiş yapılmıştır. Böylece, İngiltere ve Amerika’nın modernleşme tecrübesi izlenmeye başlanmıştır. Amerikan iktisat düşüncesi yeni muhafazakar siyasi elitleri çok fazla etkilemiştir. Türkiye’nin Batıya daha çok yakınlaşması sonucunda bireyciliği, özel girişimi ve liberalizmi destekleyen görüşler daha da artmıştır(Ercan, 2013:145-147).

Ayrıca, çok partili hayata geçişle ülkeyi yönetmeye başlayan Müslüman muhafazakar elitler siyasi ve ekonomik liberalizmi savunmaktaydılar. Amerika'nın kalkınma tecrübesine hayran olan yeni muhafazakar elitler özel girişimi kamu kesimine göre daha etkin bulmaktaydılar. Bu bağlamda CHP'nin otoriter devletçilik anlayışının revize edilmesinin gerekli olduğu düşünülüyordu. Gökalp'in milli sosyolojisiyle Prens Sabahattin'in liberal görüşlerinin birleştirilmesiyle yeni bir sosyolojik sentez ortaya konuldu. Böylece bireycilik ideolojisiyle toplumcu ideoloji arasında bir denge kurulmaya çalışılmıştır. Ortaya konulan yeni sosyolojik sentezin ekonomideki yansıması "Yeni Devletçilik" olarak ifade edilmiştir.

1947 İktisadi Kalkınma Planını hazırlayan komisyonun başkanı Vaner isimli bir Amerikalı uzmandı. Kalkınma planını hazırlayana komisyon özel girişim yanlısı uzmanlardan oluşuyordu. Vaner'in adıyla anılan iktisadi kalkınma planı gelecek dönemde çok etkili oldu. İktisadi kalkınma planına göre devlet yalnızca eğitim, sağlık, adalet, güvenlik, kırsal kalkınma, alt yapı ve enerji yatırımlarından sorumlu olacaktı. İktisadi kalkınma planında belirtilen "Yeni Devletçilik" vizyonuna göre özel girişim temel unsurdu ve sınırlı bir kamu kesimi anlayışı benimseniyordu. Bu bağlamda 1950'den sonra piyasa ekonomisine geçiş yapılmaya çalışıldı. Özel girişim ile kalkınma hızının daha yüksek olacağı düşünülüyordu.

Planda belirtilen yeni devletçilik vizyonuna göre devletin sahip olduğu Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) ise özel sektöre devredilecekti. 1950'den itibaren hükümeti oluşturan Demokrat Partili elitler serbest piyasa ekonomisine geçiş için önemli ekonomik reformlar yaptılar. Ancak, bu dönemde iç koşulların etkisiyle ekonomide özel sektörün değil, kamu kesiminin ağırlığı daha da arttı. Demokrat Partili siyasi elitlerin en hızlı şekilde zengin olma vizyonu makroekonomik dengenin ve sosyal adaletin bozulmasına yol açtı. 1958'de mali disiplinin sağlanması için IMF ile anlaşma yapılmak zorunda kalındı.

Türkiye'yi yöneten siyasi partiler arasındaki önemli kültürel farklılıklar ekonomide bir sarkacın hareketine benzeyen devletçi-liberal politikalar çevrimine yol açmıştır. Siyasi iktidarın hangi siyasi partide olduğuna bağlı olarak bazı dönemlerde devletçi politikalar uygulanırken, bazı dönemlerde ise liberal yaklaşım daha baskın olmuştur. Bu bağlamda Müslüman Muhafazakar Demokratların iktidarda olduğu yıllarda liberalizm çok etkili olmuştur. Laikliği savunan Cumhuriyet Halk Partisi'nin güçlü olduğu zamanlarda ise devletçilik ideolojisi ve ekonomik planlamacılık güçlenmiştir.

3. Türkiye'de Kurucu Siyasi Kültürün Piyasa Ekonomisine ve Özel Girişime Bakış Açısı

Cumhuriyeti savunan aydınlar sanayileşmeyi yeni kurulan devletin yaşamasında hayati önem taşıyan bir unsur olarak görüyorlardı. Cumhuriyetçi aydınlar sanayi ve uygarlığı eş anlamlı olarak kabul ediyorlardı. Avrupa mallarını ithal etmeyi seven ve üretim alışkanlığı olmayan yerli girişimci sınıfları eleştiriyorlardı. Türkiye'nin uygarlık hedefine ulaşması için güçlü, dengeli, bağımsız bir sanayiye ve siyasi olarak olgun milli girişimci sınıflara sahip olması gerektiğini düşünüyorlardı. Güçlü, güvenilir, siyasi olarak olgun, aynı zamanda rasyonel düşünme kabiliyeti olan milli girişimci sınıflar sanayileşmenin, modernleşmenin ve ekonomik gelişmenin motoru olacaktılar.

Cumhuriyetçi aydınlar genç Türkiye'nin Osmanlılar'ın düştüğü yarı sömürge durumuna düşmesini istemiyorlardı. Ancak hiçbir siyasi ve ekonomik ayrıcalık istemediği durumda

yabancı sermayeyi kabul edebileceklerini belirtiyorlardı. 1927 Sanayi Teşvik yasası böyle bir ortamda çıkarıldı. Bu yasa yerli girişimci sınıfları ulusal bir sınıf olarak kabul etmekteydi. Bu sınıfların dürüstçe davranmaları ve kazanmaları için her türlü desteğin sağlanacağını ifade etmekteydi. Özel sermaye birikimini teşvik etmek isteyen Cumhuriyetçi aydınlar özel firmalara bazı devlet tekelleriyle işbirliği yapma hakkı bile vermeyi göze almıştı.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında sermaye ve bilgi birikimi bakımından çok zayıf olan milli girişimci sınıfların beklenen yatırımları, üretimi ve sanayileşmeyi gerçekleştiremedikleri görüldü. Bu yüzden, Cumhuriyetçi aydınlar liberal politikaları gözden geçirmek zorunda kaldılar. Dünyada yaşanan 1929 Büyük Buhranın olumsuz ekonomik etkileri de ekonomide devletçi politikaların yolunu açmıştı. Böylece, devletçilik CHP parti programına 1931’de girdi. Hatta, bu yıllarda yerli malı kullanılmasını teşvik etmek için kampanya açıldı. İthal malı tüketmeye alışan, yerli malı üretim alışkanlığı olmayan bir toplumda bu yeni bir uygulamaydı. Ancak, devleti yöneten Cumhuriyetçi aydınlar yurttaşların tüketim-üretim alışkanlıklarını ve irrasyonel olan geleneksel zihniyetlerini değiştirmede kararlıydı.

Devlet bürokrasisi tarafından özel girişimciler toptan ve perakende ticaret iş alanlarında çalışan, spekülatif faaliyetler yapan, çok eğitilmiş ve namuslu olmayan vatandaşlar olarak kabul ediliyordu. Bu bağlamda uzun yıllar boyunca Türkiye’de özel girişimcilik alanında bir kahramanın çıkıp toplumun refahını arttıracak stratejik yatırımlar yapamadığı görülmüyordu. Özel girişimcilikte lider konumda olan bir iş adamının siyasal/kamusal alanda görev almasına ise nadiren rastlanıyordu. Dolayısıyla, seçkin bürokrasi iş adamlarının toplumsal refahı arttıracak biçimde ticaret yapmadıklarını, stratejik alanlarda üretime ve sanayileşmeye katkıda bulunamadıklarını düşünüyorlardı(Heper,2012:175-176).

1950’lerde DP’li siyasi elitlerin en hızlı biçimde zengin olma vizyonları ekonomide makroekonomik dengenin ve sosyal adaletin bozulmasına yol açmıştı. Kararsız bir kalkınma ortamı ülkenin sanayileşmesini yavaşlatmakta ve sosyal adaleti bozmaktaydı. DP’nin iktidarda olduğu yıllarda kullanılan iç ve dış kaynaklar kar oranlarının daha yüksek olduğu hizmetler sektörünün ve perakende ticaretin gelişmesine yol açmıştı. Ekonomideki büyük genişlemeye rağmen beklendiği kadar sanayileşme gerçekleşmemişti. Kararlı bir yurt içi ortamda sanayileşme daha kolay gerçekleşebilirdi. Kararlı bir yurt içi ortamın oluşturulması için Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) 27 Mayıs 1960 ihtilalinden hemen sonra kuruldu.

Ekonomik planlamayla oluşan kararlı bir yurt içi ortamda ara malı ve yatırım malları üretimi gerçekleştirilebilirdi. Bu bağlamda DPT Türkiye ekonomisine büyük katkılar yapmış önemli bir kurumdur. DPT’nin kazandırdığı en önemli yeniliklerden birisi Türk toplumuna “hesabı-kitabı” öğretmesidir. Kuruluşundan itibaren DPT kurumsal olarak “hesaplı-kitaplı davranma” ilkesine göre hareket etmiştir. DPT’nin yaptığı planlar sayesinde ekonomide yapılan yanlışlar fark edilmiş, hatta özel sektör de bu çalışmalardan yararlanmıştır. Bu yıllarda özel sektör dayanıklı tüketim malları üretiminde uzmanlaşırken, kamu sektörünün ise ara mallar ve yatırım malları üretiminde uzmanlaştığı görüldü. Böylece, imalat sanayi üretiminde kamu sektörüyle özel sektör arasında bir işbölümü ortaya çıktı.

Ayrıca, DPT’nin yaptığı çalışmalar özel sektörün imalat sanayi yatırımlarında üretim ölçeği ve teknoloji seçimi yanlışlarını ortaya koymuştur. DPT’nin kurumsal planlama kültürü ekonomik ve sosyal gelişmenin birlikte olması gerektiğini savunur. DPT bünyesinde gelir dağılımı, eğitim,

sağlık, sosyal hayat konusunda önemli çalışmalar yaptırmıştır. Çünkü, ekonomik ve sosyal gelişme dengeli olarak götürülmelidir. Ekonomik ve sosyal gelişme dengeli bir şekilde götürülmediğinde sosyal adaletin bozulmasına, istikrarsızlığa ve krizlere yol açmaktadır. DPT bir yandan da özel sektörün gelişmesi için çalışmalar yürütmüştür. 24 Ocak 1980 kararlarının arka planında bile DPT'nin çalışmaları ve planları vardır(Tekeli, 2017:38).

DPT'nin sürdürdüğü planlama düşüncesinin kaynağında Keynezyen iktisat teorisi bulunuyordu. Keynezyen politikalarla toplam üretim kapasitesi arttırılmaya çalışılıyordu. DPT'nin uyguladığı planlamacı politikalar bir yandan Cumhuriyetin modernleşme vizyonunun ve milli bir devlet inşasının aracı olarak kabul ediliyordu. 1980 yılına kadar devleti yöneten Cumhuriyetçi elitler Anadolu'nun geri kalmış kentlerine tekstil, şeker, cam, kağıt, kimya, çimento, demir-çelik, değerli maden işletmeleri gibi dev sanayi projelerini dağıttılar. Devletin mülkiyetinde olan bu sanayi işletmeleri büyük ölçekli olduğu gibi ileri teknolojiye sahipti. Karma ekonomi modeliyle büyük bir alt-yapı oluşturuldu, sanayileşme ve modernleşme süreci harekete geçirildi.

Resmi ideolojinin bir parçası olan, devletçilik olarak bilinen kamu politikası modeli “karma ekonomi modeli” olarak da ifade edilmektedir. Bu bağlamda yapılan kalkınma planlarıyla hızlı sanayileşmeye ve kalkınmaya çalışıldı. Kalkınma planları kamu kesimi için emrediciyen, özel kesim için yol göstericiydi. Özel kesim bu makro kalkınma planlarına uymak zorunda değildi. Dolayısıyla, kalkınma planlarındaki % 7'lik büyüme hedeflerine ulaşamadı. Ara malı ve yatırım malları üretiminde de başarı sağlanamadı. Kalkınma planlarının ekonominin izlediği yolu değiştiremediği, hedeflendiği kadar sanayileşmeye yol açamadığı görüldü.

Kamu iktisadi teşebbüsleri (KİT'ler) özel sektöre ucuz girdi sağlayarak gelişmelerine katkıda bulundular. KİT'ler ara malı ve yatırım malları üretirken, özel sektör dayanıklı ve dayanıksız tüketim mallarında uzmanlaşmıştı. Bu iş bölümü bağlamında daha çok dayanıklı tüketim malları üreten özel sektör devletin katkılarıyla ve korumasıyla büyüyerek gelişti. Özel sektör daha çok montaja dayalı ve küçük ölçekli sanayi tesislerine sahipti. Üretim maliyetleri çok yüksek olduğu için dünya piyasalarına ihracat yapamıyorlardı. Ürettiklerinin büyük bir kısmını çok yüksek fiyatlarla rekabetin olmadığı iç pazara satıyorlardı.

Devletin korumasına bağımlı hale gelen özel girişimciler kaliteli mallar üretip dünya fiyatlarından yabancı pazarlara satmayı başaramıyorlardı. Ayrıca, girdilerinin büyük çoğunluğu yurt dışından temin ediliyordu. Montaja dayalı üretim yapan şirketlerin dışa bağımlılığı çok fazlaydı. Yüksek üretim maliyetlerinden dolayı ihracat yapamadıkları için çok büyük öneme sahip olan döviz kazandıramadılar. Dış açıklar büyüyerek periyodik ve ağır döviz krizleri oluşturuyordu. Krizleri de IMF ile yapılan anlaşmalar takip ediyordu. Bu ağır yapısal sorunlar ve ekonomik bunalımlar 24 Ocak 1980 kararlarına kadar devam etti. Bütün ağır yapısal sorunlara rağmen ekonomik planlama kültürüyle Türkiye'nin milletleşmesi, modernleşmesi ve sanayileşmesi büyük ölçüde gerçekleştirildi.

4. Çok Partili Hayata Geçişten Sonra Anadolu'da Yeni Rasyonel Orta Sınıfların Ortaya Çıkışı

Türk siyasal hayatında 1950'den sonra çok partili hayata geçiş yapıldı. Demokrat Parti ile başlayan siyasi ve ekonomik liberalleşme sürecinde piyasa ekonomisinin, özel girişimciliğin gelişmesine yol açan büyük devrimler yaşandı. 1980'lerin başlarında Turgut Özal Müslüman Muhafazakar Demokratların biraraya geldiği Ana Vatan Partisini kurdu. Amerikan ekonomi

düşüncesini ve girişimcilik kültürünü yakından tanıyan Turgut Özal'ın liderliğinde Türk toplumunda ikinci büyük ekonomik ve kültürel dönüşüm başladı. Bu büyük dönüşümler sayesinde toplumun en üst tabakasında sınırlı kalan değişiklikler, toplumun alt tabakalarına doğru yayılmaya başladı. Genişleyen ekonomik özgürlükler ticaretin ve üretimin artmasına yol açtı.

Çok partili hayata geçişten sonra hızlı kentleşme ve modernleşme ekonomideki dağınık, savruk kazanç gayretlerinin normal yollara doğru gelişmesini sağlıyordu. Ancak, Türkiye'de piyasa ekonomisi gelişirken, iş adamlarının rasyonel iktisadi zihniyetinin aynı hızla ve ölçüde gelişmediği görülmüyordu. Türkiye devletçilik ideolojisiyle ve ekonomik planlama kültürüyle çok hızlı gelişemiyordu. Anadolu'da rasyonel iktisadi zihniyet özgür bir ortamda piyasa ekonomisi aracılığıyla daha kolay gelişebilirdi. Serbest piyasa ekonomisinde iş adamları rasyonel düşünme kabiliyetini daha çabuk kazanabilirdi.

İthal ikameci politikaların çok uzun süre uygulanması üreticileri devletin korumasına bağımlı hale getiriyordu. Yerli üreticiler çok yüksek gümrük vergileriyle korunan, rekabetin olmadığı iç pazara oldukça fahiş fiyatlarla mallarının satışını yapıyorlardı. 1970'lerin sonlarında kalkınma literatüründeki araştırmalar ithal ikameci politikaların kısa bir süre uygulanmasını, ardından serbest piyasa ekonomisine veya ihracata dayalı sanayileşme modeline geçilmesini tavsiye etmekteydi. İthal ikameci sanayileşme modeli ilk defa Almanya'da ortaya çıkmıştı. Dünyada ihracata dayalı sanayileşme modelini ilk uygulayan ülke ise İngiltere idi. Yapılan araştırmalarda Japonya'nın kısa bir süre ithal ikameci politikaları uyguladıktan sonra dışa açıldığı anlatılmaktaydı.

Dünya Bankası uzmanları tarafından yapılan araştırmalarda Türkiye'nin içe dönük ithal ikameci sanayileşme modelini biran önce terk edip, ihracata dayalı sanayileşme modeline geçmesi tavsiye edilmekteydi. İhracata dayalı sanayileşme modeliyle Türkiye'nin daha hızlı büyüyeceği ve aynı zamanda dış açıklarını kapayabileceği ileri sürülüyordu. 1970'lerin sonlarında ekonomik bunalım daha da ağırlaşınca siyasi elitler radikal bir değişiklik yaptılar. İçe dönük ekonomi modelini 24 Ocak 1980'de piyasa ekonomisine geçiş kararlarıyla revize ettiler.

24 Ocak ekonomik liberalizasyon kararları piyasa ekonomisine geçiş kararları veya ihracata dayalı sanayileşme olarak bilinmektedir. 24 Ocak ekonomik liberalizasyon kararlarıyla yurtiçi ve yurtdışı ticaret serbestleştirildi. Böylece, içe dönük ekonomi modeli Adam Smith'in görüşleri bağlamında revize edildi. 24 Ocak 1980 kararlarının mimarı muhafazakar siyasi elitlerden gelen Turgut Özal'dı. Turgut Özal özel sektörde üst düzey görevlerde çalışmış, özel girişim yanlısı bir bürokrattı. Bir yandan da Turgut Özal DPT'den yetişmiş, planlama kültürünü yakından tanıyan ve ekonomik planlamaya da önem veren bir siyasetçiydi.

24 Ocak kararları dünyada çok moda olan Anglo-Sakson Neoliberal politikaları kapsıyordu. Bir diğer yandan kapitalizmin en güçlü argümanlarından oluşan Neoklasik iktisat teorisine dayanıyordu. Özal Amerikan ekonomi düşüncesini ve girişimcilik kültürünü çok yakından tanıyan, bu bağlamda durağan İslam kültürünü modernleştirmek ve dinamizm getirmek isteyen bir kişiydi. Özal politikacı olduktan sonra hedeflediği kültürel dönüşümü gerçekleştirmek için yakın çevresinde en iyi Amerikan üniversitelerinde işletme ve ekonomi doktorası yapmış çok yetenekli kişiler bulundurdu. Yakın çevresinde bulunan bu kişilerle dinamik ve rekabetçi bir ekonomi modeli oluşturmaya çalıştı.

Neoklasik teorelin en güçlü argümanları arasında rekabet, karşılaştırmalı üstünlükler ilkesi, dünya fiyatları, verimlilik ve görünmez el bulunmaktadır. 24 Ocak kararlarının özünde piyasaların serbestçe işlemesi ve fiyatların hiçbir müdahale olmadan belirlenmesi bulunmaktadır. Tüm piyasalarda (mal ve hizmet, emek, sermaye, döviz piyasası gibi) fiyatlar piyasa güçleri olan arz ve talep tarafından belirlenecektir. Piyasada bir dengesizlik olduğunda ise piyasanın kendiliğinden dengeye gelmesi beklenecektir. Piyasaların özgürce işlemesi ve denge fiyatlarının, bir başka deyişle “doğru fiyatlar”ın belirlenmesi sonucunda ekonomideki sorunların kendiliğinde çözüleceği kabul ediliyordu.

24 Ocak kararlarında piyasaların işleyişini sağlayan görünmez ele güven tamdır. Görünmez elin işleyişiyle tüm piyasaların mükemmel bir şekilde çalıştığı kabul edilmektedir. Ekonomik bunalımların kaynağında devlet müdahalesi olduğu düşünüldüğü için piyasalara devlet müdahalesi azaltılmıştır. Kamu bütçesiyle birlikte devletin ekonomideki ağırlığı azaltılmıştır. Sınırlı bir kamu kesimi anlayışına geçilmiştir. Artık, Merkez Bankası kalkınmanın finansmanından da sorumlu değildir. Merkez Bankasının temel amacı fiyat istikrarı hedefi olmuştur. Piyasa ekonomisine geçiş kararlarıyla birlikte Türk lirasının değeri de piyasalara bırakılmıştır. Sermayenin fiyatı olan faiz oranı da özgür olan finansal piyasalarda belirlenmeye başlamıştır.

24 Ocak kararlarıyla dış ticaret serbestleştirilmiş ve ihracat yapmak, yani döviz kazandırmak iş adamları için asıl bir hedef olarak belirlenmiştir. Böylece, reel sektördeki Türk iş adamları Neoklasik teorelin “dünya fiyatları” kavramıyla tanıştılar. Türkiye ekonomisinin dış açılmasıyla birlikte reel sektördeki sanayiciler karşılaştırmalı üstünlükler ilkesine göre hareket etmek zorunda kaldılar. Doğu Asya kalkınma mucizesini inceleyen araştırmalar karşılaştırmalı üstünlükler ilkesinin ekonomik gelişmeyi hızlandırdığını ortaya koyuyordu. Halbuki, Türkiye ekonomisi kapalıyken, yani içe dönükken sanayiciler karşılaştırmalı üstünlükler ilkesini takip etmek zorunda değildi. Ayrıca, devletin ağır müdahaleleri yüzünden piyasaları düzenleyen görünmez el görevini yerine getiremiyordu.

Karşılaştırmalı üstünlükler ilkesine göre dünya fiyatının altında üretim maliyeti olan bir sektör ihracatçı sektör olabilmektedir. Yani, dünya fiyatlarından daha düşük üretim maliyeti olan sektörlerin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu, dolayısıyla ihracatçı sektör olduğu görülmektedir. Dünya ticaret sistemi de karşılaştırmalı üstünlükler ilkesine göre işlemektedir. 24 Ocak 1980 kararlarının ürettiği şok Anadolu’da iktisadi rasyonelliğin gelişmesini hızlandırdı. Böylece, ekonomik olarak başarılı olmak isteyen Türk iş adamları dünya fiyatlarından kaliteli mal üretip satmayı öğrenmek zorunda kaldılar.

24 Ocak kararlarının ürettiği büyük şokla karşılaşan iş adamları kısa bir sürede rasyonel olarak işleyen piyasa ekonomisine uyum sağlamak zorunda kaldılar. Piyasa ekonomisine geçiş kararlarıyla Türk iş adamlarının homo-economicusa doğru olumlu bir evrim geçirdiği görülmektedir. Daha özgür bir ortamda açık ekonomi anlayışına hızla uyum sağlayan Türk iş adamları yurt dışı piyasalara dünya fiyatlarından ve kaliteli mallar satmaya başladılar. Türk iş adamlarının sahip oldukları şirketlerin kısa zamanda nitelikli sanayi malları ürettikleri, ar-ge ile yeni ürün geliştirdikleri, marka yarattıkları ve ihraç ettikleri görüldü.

KOBİ olarak bilinen aile şirketleri kısa zamanda dış açıklaın kapatılmasını sağlayacak şekilde döviz kazandırmayı başardılar. Satışları ve karları artan Türk iş adamları yeni yatırımlarla

şirketlerini büyüttüler. Bu şirketlerden çok başarılı olanlar sermaye piyasalarına açıldılar. Küresel piyasalara açık piyasa ekonomisinde iş adamlarının rasyonel olarak hareket ettikleri, iktisadi olarak rasyonel hesaplama yapabildikleri, ekonomik olarak oldukça başarılı oldukları gözlenmektedir. Özgür bir ekonomik ortamda Türk iş adamları rasyonel ekonomik düşünme kabiliyetini kazanmışlardır. Rasyonel sosyal ahlakları ve liberal dünya görüşleri yüzünden Müslüman iş adamları Protestanlara benzetilmektedir. Bu bağlamda, İslami Kalvinistler olarak tanımlanmaktadırlar.

5. Tarihçi Okul, Ordoliberalizm ve Almanya

Türkiye'nin modernleşme süreciyle Almanya tecrübesi arasında önemli ortak noktalar bulunur. Almanya sanayileşmeye geç başlayan bir ülkedir. Almanya sanayileşmeye İngiltere ve Fransa'nın 20-30 yıl gerisinde başlamıştır. Ayrıca, Almanya Kıta Avrupası'nda ulusal birliğini en geç elde eden ülkeler arasındadır. Almanya ulusal bütünlüğünü büyük savaşlardan sonra elde etmiştir. Yükselen Alman milliyetçiliği ülkenin modernleşme sürecini yavaşlatmıştır. Bu yüzden liberal Klasik iktisat düşüncesi Alman üniversitelerinde okutulmamıştır. Bu bağlamda Almanya'nın rasyonelleşmesi İngiltere gibi öncü Batılı ülkelere göre daha yavaş gelişmiştir.

Almanya'nın modernleşme tecrübesi ise devletin öncülüğünde ve kılavuzluğunda ideal olandan çok uzakta gerçekleşmiştir. Çünkü, Türkiye'de olduğu gibi Almanya'da liberal demokrasiyi kurumsallaştıracak güçlü ve güvenilir milli burjuva sınıfları çok geç ortaya çıkmıştır. Alman burjuvazisi devletin kılavuzluğunda ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Almanya'da devlet en güçlü oyuncudur ve ekonomiyi yönlendirmektedir. Bu bağlamda devlet ile özel sektör arasında çok yakın bir işbirliği ve dayanışma vardır.

Alman kapitalizminin köklerinde Alman Tarihçi okulunun düşünceleri bulunmaktadır. Alman Tarihçi Okulu daha çok İngiliz Klasik ve Neoklasik iktisat düşüncesine eleştiriler yapan Kıta Avrupası'na ait bir okul olarak tanınmıştır. Tarihçi Okulun üyeleri Adam Smith'in görüşlerinin Almanya koşulları için geçerli olmadığını savunmuşlardır. Klasik iktisatçıların ortaya attıkları liberal iktisat teorilerinin Almanya kontekstinde doğru olmadığını ileri sürmüşlerdir. Bu bağlamda liberalizme karşı bir milli ekonomi teorisi kurmaya çalışmışlardır. Sanayileşme yarışında İngiltere ve Fransa'yı yakalayabilmek için devletin merkezde olduğu bir sanayileşme modelinin savunucusu olmuşlardır. Devletçi sanayileşmeyi yani ithal ikameci sanayileşme modelini ilk uygulayan ülke Almanya'dır.

Alman Tarihçi Okulun en belirgin özelliği toplumu bir sosyal organizma olarak görmesidir. Araştırmalarında etik merkezi bir önem taşımıştır. Klasik iktisat okulunun mekanistik yaklaşımına karşı organik ve evrimci bir yaklaşım sürdürmüşlerdir. Tarihçi okul bireyin ancak sosyal ilişkiler ağı içinde var olabileceğini düşünmüştür. Tarihçi okulun üyeleri bireycilik ideolojisiyle kalkınmanın mümkün olmadığını ileri sürmüşlerdir. Bu bakımdan bireyi toplumdan soyutlayan, bireyin bencilliğini iktisadi analizin merkezine oturtan laissez-faire liberalizmine karşı çıkmışlardır. Egoizme ve bireyciliğe dayalı seküler bir ekonomik sistemin mümkün olmadığını savunmuşlardır.

İkinci kuşak Alman Tarihçi Okulun en önemli üyesi ve kurucusu Gustav Schmoller'dir. Schmoller'in çalışmaları ile Tarihçi Okul arasında çok büyük bir özdeşlik vardı. Schmoller Tarihçi Okulun lideri olarak Neoklasik iktisatçılara karşı metodoloji hakkında bir savaş

yapmıştır. Schmoller aynı zamanda bir sosyal politikacıydı. Schmoller'in araştırma programı iktisat sosyolojisinin öncülü niteliği taşıyordu. 19. yüzyılın sonlarında doğan iktisat sosyolojisinin köklerinde Schmoller'in ve Alman Tarihçi okulun düşünceleri bulunuyordu. Bu bağlamda Schmoller'in Alman iktisat düşüncesine etkisi oldukça fazladır ve etkisi günümüze kadar uzanmaktadır.

Schmoller'e göre Almanya'daki ekonomik sistemin kapitalizme dönüşümü tarihten, kültürden, ahlaktan, sosyal bağlamdan ayrılmış olan ana akım liberal Neoklasik ekonomik teorisiyle araştırılmaz. Alman ekonomisinin kapitalizme dönüşümünün anlaşılması ve yönetilmesi için sosyal kontekstin, yani iktisadi kurumların araştırılması gerekmektedir. İktisadi kurumların tarihsel ve evrimci bir perspektifle araştırılabilmesi için ahlak ilkelerine, geleneklere ve yasalara odaklanılması gerekir. Schmoller'in milli ekonomi biliminin merkezinde ahlak, yani değerler ve normlar bulunur.

Schmoller tarihsel olduğu kadar kültürel bir yaklaşımı benimsemiştir. Ona göre kültürel değerlerin gelişimi tarihi belirleyecek kadar önemlidir. Schmoller'e göre bir milleti bütün haline getiren de kültürel mirastır. Bir milletin ortak olgusu devletin yanında ortak dil ve tarih, ortak geçmiş, ortak ahlak ve fikirlerdir. Fakat zamanla liberalizmin etkisiyle değerler değişir ve egoizm ortaya çıkar. Sosyal sınıflar arasında kavgalar ve siyasi çatışmalar başlar. Kültürel yozlaşma yaşanır ve kriz ortamı oluşur. Şiddetli bir politik ve sosyal kriz yaşanır. Toplumsal barışı sağlayan konsensus bozulur.

Milletlerin batmasının ve yok olmasının bir nedeni bu ahlak krizinin yaşanmasıdır. Bu krizden kurtulmanın yolu kültür dünyasını geliştirmektir. Bu yüzden Schmoller liberal teorilere itiraz etmiştir. Liberal iktisat teorilerinin Almanya koşulları için doğru olmadığını düşünmüştür. Liberal teoriler kültür unsurunu dikkate almamaktadırlar. Ancak, ekonomiler kültürel olgulardır ve kültürel temele ihtiyaç duyarlar. Ekonomiler kültürün içinde gömülüdür. Kültür ve değerler milli birliği sağladığı gibi ekonomilerin performansını da etkiler(Derya,2015:233-234).

Schmoller Almanya'da milli birliğin tesisi için bir politika çerçevesi geliştirmeye çalışmıştır. Milli ekonomi biliminin kaynakları olarak ahlak ve politikayı kullanmıştır. Bunun için hem teorik araştırmaları hem de tarihi birbirine eşit şekilde yan yana koymuştur. Ona göre Almanya'da milli devletin kurulması için gerekli olan politika çerçevesi yalnızca makro ve mikro ekonomik ilişkilerin bulunduğu kurumsal çerçeveden çok daha önemlidir. Tüm ekonomik ilişkiler bütüncül bir kurumsal ortam içinde ele alınmalıdır.

Schmoller milli ekonomi bilimini bir ahlak bilimi yapmaya çalışmıştır. Böylece, çalışan sınıfların sorunlarını çözecek sosyal politikalar geliştirmeyi amaçlamıştır. Schmoller Alman ekonomik sistemini dönüştürecek teorik iktisat araştırmalarına sahip değildi. Bu yüzden ekonomideki karşılıklı ilişkileri ve etkileşimleri çok iyi anlayamıyordu. Schmoller'in tarihselci yaklaşımı çok başarılı olamadı. Ancak, bir süre sonra Alman iktisatçılar rekabetin ve piyasaların düzenlenmesi için hukuk bilgisine ihtiyaç olduğunu fark ettiler. Anarşik ve kaotik olarak işleyen piyasaların topluma hizmet etmesi için hukuk kurallarıyla düzenlenmesi gerekiyordu. Hukuk bilgisini kullanarak eskisinden yeni bir ekonomi modeli geliştirdiler (Böhm vd., 2017:31-32).

Günümüzde bilinen Alman modeli 1940'ların sonlarından itibaren gelişmeye başlamıştır. 1940'ların sonlarına doğru Almanya'da "sosyal ekonomi" kavramını merkeze alan

Ordoliberalizm okulu kurulmuştur. Ordoliberalizm okulunun görüşlerinin kökleri Alman Tarihçi Okuluna dayanmaktadır. Ordo teorisi ekonomi bilimiyle hukukun birleşmesinden ortaya çıkmaktadır. En önemli Ordoliberaler arasında Walter Eucken, Franz Böhm, Wilhelm Röpke ve Alexander Rustow gibi akademisyenler bulunmaktadır. Ordoliberaler 1950'lerden sonra ortaya çıkan yeni Almanya'nın peygamberleri olarak kabul edilmişlerdir.

Ordo liberaller hukuk bilgisini kullanarak Almanya için sosyal piyasa ekonomisi modeli geliştirmişlerdir. "Serbest piyasa ekonomisi" yerine "sosyal piyasa ekonomisi" kavramını ikame etmişlerdir. Ordo kelimesinin İngilizce karşılığı "order"dir. Türkçe karşılığı ise "düzen" anlamına gelmektedir. Ordo teorisiyle topluma hizmet eden bir ekonomik sistem kurmaya çalışmışlardır. Bu modeli geliştirmek için Adam Smith'in görüşleri ile Alman Tarihçi Okulunun düşüncelerini sentezlemişlerdir. Alman milli ekonomi modelini Adam Smith'in görüşleri bağlamında revize etmişlerdir.

Böylece, Almanya Ordoliberalizm düşüncesiyle kendi koşullarına uygun bir ekonomik sistem geliştirmiştir. Almanya Ordo teorisiyle Kıta Avrupasında sosyal demokrasinin kalesi olmuştur. Sosyal demokrasi daha çok 3. Yol olarak tanınmaktadır. Ordo teorisyenlerin geliştirdiği sosyal piyasa ekonomisi modelinin köklerinde Katolik Hristiyan inanç sistemi ve değerleri bulunmaktadır. Ordo teorisiyle ekonomi ile toplum arasında bir entegrasyona ulaşmaya çalışmışlardır. İyi düzenlenmiş bir ekonomik sistemle ekonominin topluma hizmet etmesine çalışılmıştır.

6. Sonuç

Sanayi devrimi 18. yüzyılda İngiltere'de başlamıştır. İhracata dayalı sanayileşme modelini uygulayan ilk ülke İngiltere'dir. İhracata dayalı sanayileşme modeliyle İngiltere dünyanın üretim üstü olmuştur. Sanayileşmeye İngiltere'den 20-30 yıl sonra başlayan Almanya ise uzun yıllar boyunca ithal ikameci sanayileşme stratejisini uygulamıştır. Almanya 1940'ların ikinci yarısında ihracata dayalı sanayileşme modeline geçmiştir. Almanya ile Türkiye'nin modernleşme tecrübesi arasında önemli ortak noktalar bulunur. Türkiye'de 1930'larda oluşturulan ve Etatizm olarak bilinen sanayileşme modeli 24 Ocak 1980 tarihine kadar uygulanmıştır. Karma ekonomi modeli olarak da ifade edilen, içe dönük ithal ikameci model 24 Ocak ekonomik liberalizasyon kararlarıyla revize edildi.

Böylece, Türkiye ekonomisinde ihracata dayalı sanayileşme modeline geçiş yapıldı. Cumhuriyetçi siyasi elitler, uzun yıllar boyunca uygulanan ve bunalımlara yol açan devletçilik ideolojisini revize ettiler. 24 Ocak ekonomik liberalizasyon kararlarıyla ekonomideki bunalımlar sonlandırılmaya ve makroekonomik istikrara ulaşılmaya çalışıldı. 24 Ocak ekonomik liberalizasyon kararlarının özünde piyasa ekonomisine ve görünmez ele tam bir güven bulunmaktaydı. 24 Ocak kararları kapitalizmin en güçlü argümanlarından oluşan Neoklasik iktisat teorisine dayanmaktadır. Bu tarihten itibaren Türkiye Neoklasik iktisat teorisiyle ekonomik ve sosyal olarak modernleşmeye çalışmaktadır.

1980'lerin başlarından itibaren Türkiye kapalı olan ekonomi modelini serbest piyasa mantığına göre revize ederek küresel ekonomiye entegre olmayı büyük ölçüde başarmıştır. Türkiye ihracata dayalı sanayileşme modeliyle orta gelirli ülkelerin üst gurubuna girebilmiştir. Bu bağlamda çok partili hayata geçişle birlikte Türk iş adamları rasyonel ekonomik düşünme

kabiliyetini hızla kazanmışlardır. Geliştirdikleri rasyonel sosyal ahlakları ve liberal dünya görüşlerinden dolayı Müslüman iş adamları İslami Kalvinistler olarak tanımlanmaktadır. Ekonomi ile İslam kültürünün bir araya geldiği Anadolu kentlerinin, refah düzeyi ve sosyal adalet bakımından Avrupa'daki kentlerin görünümüne sahip olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin kalkınmasında önemli bir değişken olarak İslam kültürü olduğu fark edilmektedir. İslam dini ekonominin kültürel temelini oluşturmaktadır. Müslüman iş adamları İslam dini sayesinde dürüst ve liberal bir burjuva meslek ahlakı geliştirebilmişlerdir. Modernleşme sürecine rağmen Türk toplumunda İslam kültürü iktisadi davranışları ve organizasyonları etkileyen önemli bir unsur olmayı sürdürmektedir. 1980'lerin başlarında oldukça dindar bir kişi olan Turgut Özal serbest piyasa ekonomisinde İslam ahlakının canlandırılması için girişimlerde bulunmuştur.

Piyasa ekonomisi ile İslam kültürünün birleşmesinden başarılı ve insani bir milli model ortaya çıkmaktadır. Bu model Anglo-Sakson Neoliberal modele alternatif bir 3. Yol sunmaktadır. 3. Yol kapitalizmin olmadığı piyasa ekonomisini ifade etmektedir. Kıta Avrupası ülkeleri 3. Yol ülkeleridir. Kıta Avrupası ülkelerinde 3. Yol sosyal demokrasi olarak bilinmektedir. Bu model Newtoncu mekanistik Neoklasik ekonomi anlayışı yerine, daha insani olan sosyal ekonomi anlayışına dayanır. Kıta Avrupası ülkeleri sosyal politikalarla vatandaşlarını piyasaların olumsuz etkilerinden korumaya çalışmaktadırlar. Son yıllarda Türkiye başarılı modeliyle uluslararası kurumların dikkatini çekmeyi başarmıştır. Türkiye piyasa ekonomisi ve demokrasisiyle bölgesinde başarılı bir model ülke olmuştur.

KAYNAKLAR

- Böhm, Franz ; Eucken, Walter ; Grosmann-Doerth, Hans (2017), "The Ordo Manifesto of 1936", edisyon. The Birth of Austerity: German Ordoliberalism and Contemporary Neoliberalism, [Editörler: Thomas Biebricher-Frieder Vogelmann], Rowman Littlefield
- Derya, Hülya (2015), Alman Tarihçi Okulu, Gazi Kitabevi
- Ercan, Recep (2013), Türkiye'de Sosyolojinin Gelişimi ve Eğilimleri, Anı Yayıncılık, 1. Baskı.
- Heper, Metin (2012), Türkiye'de Devlet Geleneği, DoğuBatı Yayınları, 4. Baskı
- Kaçmazoğlu, H. Bayram (2000), Türkiye'de Siyasal Fikir Hareketleri, Birey Yayıncılık, 2. Baskı
- Kaçmazoğlu, H. Bayram (2013), Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar, Doğu Kitapevi, 5. Baskı.
- Parla, Taha (2008), Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları, Deniz Yayınları, 3. Baskı
- Ülgener, Sabri (2006), "İktisadi Yenilenmemizin Zihniyet Muhasebesi", edisyon. Makaleler [Derleyen: Ahmet Güner Sayar], Derin Yayın evi.
- Sayar, Ahmet Güner (1998), Bir İktisatçının Entellektüel Portresi: Sabri F. Ülgener, Eren Yayıncılık
- Sayar, Ahmet Güner (2006), Ülgener Yazıları, Derin Yayınevi.

- Tekeli, İlhan (2017), “1980’li Yıllarda Türkiye Ekonomisinde Dönüşüm, Modernitenin Aşınması ve Planlama”, edisyon. Modernizmin Yansımaları [Derleyenler: R. F. Barbaros-E. J. Zürcher], Efil Yayınevi
- Toprak, Zafer (2019), Türkiye’de Yeni Hayat: İnkılap ve Travma 1908-1928, Doğan Yayıncılık, 3. Baskı
- Yıldırım, Ergün (2012), Hayali Modernlik: Türk Modernliğinin İcadı, Doğu Kitabevi, 2. Baskı